

Л.А. Башманівська,
асистент
(Житомирський педуніверситет)

ПОЄДНАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-КРАЄЗНАВЧОГО ТА МОВНОГО АСПЕКТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

У статті розглядається питання про поєднання літературно-краєзнавчого та мовного аспектів на уроках мови й літератури в школі.

Мета впровадження літературного краєзнавства на уроках мови й літератури певною мірою подвійна: розширити світогляд учнів, сприяти патріотичному й естетичному вихованню, формувати художні смаки й активізувати знання учнів з рідної мови, підвищити результативність уроків.

Літературне краєзнавство розкриває великі можливості для інтелектуального, морального, естетичного розвитку, формує патріотичні почуття учнів, любов до рідного краю, до своїх земляків. Збагачуючись знаннями про рідний край на уроках мови та літератури, учні зростають духовно, задумуються над сенсом життя, над своїм походженням. Окрім того, вони розвивають культуру усного й писемного мовлення, вчать вільно володіти мовою.

Вивчаючи творчість певного письменника на уроках літератури, розповідаємо про його зв'язок з рідним краєм, про твори, написані на місцевому матеріалі. Відповідно на уроки мови добираємо зв'язні тексти з творів цього письменника, пропонуємо завдання літературно-краєзнавчого і мовно-граматичного характеру, які, по-перше, сприятимуть кращому засвоєнню краєзнавчого матеріалу на уроках літератури, а по-друге, формуватимуть мовленнєві уміння і навички, поліпшать знання з рідної мови.

Таким чином, поєднання літературно-краєзнавчого й мовного аспектів у процесі вивчення мови та літератури сприяє естетично-художньому вихованню учнів, розвитку їх емоційного світу і художніх смаків, а також активізує знання з мови, сприяє ефективнішому засвоєнню вивченого.

Пропонуємо для прикладу літературно-краєзнавчий матеріал, який учитель може використати на уроках мови, як змістовне доповнення до вивченого на уроках літератури. Він подається у вигляді карток, які включають зв'язні тексти – уривки з творів відомих письменників-земляків. Тексти супроводжуються завданнями, літературно-краєзнавчими та мовно-граматичними.

Картка 1. Прочитайте текст. Яка його основна думка?

Визначте тип кожного речення. У складнопідрядних вкажіть вид підрядного. Поясніть розділові знаки.

Сьогодні я вперше почув його. Південний вітер колихав сосни і приносив з собою тепло. Із-за білих хмар, що проносилися над землею, де-не-де проглядало ніжне, ясно-синє весняне небо.

Він сидів на гілці високо над моєю головою і співав свою першу весняну пісню у ріднім краю.

Виспівував свою радість, що повернувся на батьківщину, що побачив рідний сосновий ліс, що знову почув його тихий шум.

Іноді він замовкав, бо згадував: і недавню подорож, і страшне море, і бурі на ньому, і чужі країни.

Він покинув теплі, багаті їжею гаї, перетерпів усе, аби дістатися на холодну, але рідну йому північ.

Він був не один: разом з ним летіли сотні його братів.

Безліч їх упало на дорозі, багато загинуло в кігтях ворогів, але інші не загубили свого бажання і нарешті дісталися рідної землі.

О, коли б люде могли так любити свою батьківщину!

(Олег Ольжич. Весняний гість)

- Поясніть написання виділених слів. До яких частин мови вони належать?

Картка 2. Про кого з відомих поетів-земляків ідеться у вірші?

Спишіть. Підкресліть однорідні члени речення.

Цвітуть бузки, дощем маєвим вмиті,

Іриси і півонії цвітуть.

Зав'язті бджілки старанно снують

В рожевім, білім, синім рясноцвіті.

Збирають по росиночці меду

Найзапашніші, найсолодіші в світі.

А сонце птицею вогненною летить

По небу і в ріці купається в блакиті.

О, як цвітуть Романівські сади!

Яке тут справді для душі роздолля!..

Тут він до матері вклонитися ходив

На могилки, стояв в задумі біля школи.

(Валентин Грабовський. Його Романівка)

- Зробіть морфологічний розбір виділених слів.

Картка 3. Прочитайте уривок з новели. Пригадайте, про що автор у ній говорить. Знайдіть відокремлені обставини, виражені дієприслівниковим зворотом. Поясніть розділові знаки.

Діти розступилися, даючи йому дорогу, а на пухкій пилюці за ним лишилися безліч неглибоких борозенок, наче то проповзла тьма якихось дрібних плазунів. Один з хлопчиків, гидливо відпльовуючись, пожбуриє услід Сергієві надгризену недозрілу грушку.

А дерево, спершись на дві недоломлені гілляки, ніби намагалося підвестись на лікті, але сил вже бракувало – тільки листочки та недозрілі плоди від силкування того тремтіли чи, може, від того, що по стовбуру стрибає дити, щасливі собі й рухливі, як живе срібло.

(Євген Концевич. Груша)

- Поясніть правопис виділених слів.
- Зробіть фонетичний розбір слова **розступилися**.

Картка 4. Прочитайте. Що автор хоче сказати у своїй поезії? Як ви розумієте зміст цих рядків? Знайдіть однокладні речення. Назвіть їх типи.

Могила.

Обеліск.

Невтішна мати.

Пливуть у безвість сині небеса,

*А там лелеки, мов хрести **крилаті**.*

... Сльозиною потьмарена краса.

Здається, з року в рік – те саме:

*Сніги, і **провесінь**, і перший грім...*

Та меншає лелек під небесами,

І меншає на світі матерів.

(Петро Білоус)

- Поясніть розділові знаки у другій строфі.
- Зробіть морфологічний розбір виділених слів.

Картка 5. Розкажіть, як святкують Різдво на Житомирщині? Прочитайте, як про це розповідає Олена Пчілка. Знайдіть пряму мову, вставні слова і речення. Поясніть розділові знаки.

Ось перший день Різдва: ледве звечоріє, під вікном чути гомін; крізь химерні морозні квіти на шибках мріють постаті колядників. Гукають: "Чи позволите колядувати?" Колядників кличуть у хату. Свіжа хвиля надвірнього повітря увиходить разом з ними. "Кому колядувати?" – "Михайлові" (старшому, бачите). Гучно, ретельно лунає колядка: "Ой рано, рано Михайло устав, раненько устав, коня напував..." (далі довгенька розмова з конем). "Дівці Варочці" (старшій сестрі) колядують про червону розжу, що їй на віночок у гаю процвіла... Колядникам дають на подяку, що належиться.

(Олена Пчілка. Фольклорні записи)

- Зробіть синтаксичний розбір першого речення.
- Поясніть вживання великої літери.

Картка 6. Прочитайте. Хто такий Борис Тен? Що ви про нього знаєте? Випишіть прислівники, зробіть їх морфологічний розбір, поясніть написання.

*Знову вранці та ввечері місто **наповнюється** чистою **мелодією** церковних дзвонів, нагадує про святе, вічне.*

... Про Житомир та інші міста і селища нашої області написано немало, проте історія культури нашої землі (це факт) ще не створена. Тим часом, кожне місто чи селище має свою культурну традицію, нею живиться, нею славиться. Одна з найяскравіших сторінок нашої культури – Борис Тен. Свій талант митець послідовно віддавав роботі з творчою молоддю – як літпрацівник, музикознавець. І досі багато житомирців пам'ятають концерти симфонічного оркестру та чудові лекції, що їх читав безкоштовно в Зеленому театрі Микола Васильович Хомичевський.

(Олексій Опанасюк)

- Поясніть написання великої літери.
- Зробіть фонетичний розбір виділених слів.

Отже, поєднання літературно-краєзнавчого і мовного аспектів сприятиме відродженню національної школи, літературно-краєзнавчих та народознавчих традицій, а також вдосконалюватиме граматичну будову власного мовлення учнів, їх пунктуаційну грамотність.

2. Грабовський В. Солов'їне серце. Поезії. – Житомир: Полісся, 2003. – 204 с.
3. Концевич Є. Вона йшла усміхнена... Новели. Оповідання. Етюди. – Житомир, 2002. – 215 с.
4. Поліський дивосвіт. Література рідного краю: Житомирщина. Посібник-хрестоматія у 2-х ч. Ч. 2: Художні тексти / За ред. проф. С.О. Пультера. – Житомир, 2002. – 544 с.
5. Кожному мила своя сторона / Упорядн. Л.І. Бондарчук, Л.С. Демченко. – Житомир: Журфонд, 1997. – 192 с.

Матеріал надійшов до редакції 2.12.2003 р.

Башмановская Л.А. Совмещение литературно-краеведческого и языкового аспектов в процессе изучения украинского языка и литературы в школе.

В статье рассматривается вопрос о литературно-краеведческом и языковом аспектах на уроках языка и литературы в школе.

Bashmanivska L.A. The Combination of Literary and Country Study as well as Linguistic Aspects in the Process of Teaching the Ukrainian Language and Literature at School.

The article considers the combination of literary and country study as well as linguistic aspects in teaching the language and literature at school.